

POSTANOWIENIE

Dnia 14 marca 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Irena Gromska-Szuster (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa L. C.-Z. i L. P.

przeciwko Skarbowi Państwa - Państwowemu Wojewódzkiemu Inspektorowi
Sanitarnemu w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 14 marca 2013 r.,

zażalenia powódek na wyrok Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 27 września 2012 r.,

1) oddała zażalenie;

**2) wniosek strony pozwanej o zasądzenie kosztów postępowania
zażaleniowego pozostawia do rozstrzygnięcia Sądowi
w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.**

Uzasadnienie

Powódki L. C.-Z. i L. P. wnosily o zasądzenie od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w W. kwot po 367 940,50 zł. zł. na rzecz każdej z nich tytułem wynagrodzenia za korzystanie z opisanej w pozwie nieruchomości.

Strona pozwana wnosząc o oddalenie powództwa podniosła zarzut potrącenia kwoty 600 000 zł. za poczynione nakłady na remont budynków na nieruchomości.

Wyrokiem z dnia 6 lutego 2012 r. Sąd Okręgowy w W. uwzględnił powództwo w zakresie należności głównych wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 11 października 2010 r., oddalając żądanie zasądzenia odsetek za okres od dnia 8 stycznia 2010 r. do dnia 10 października 2010 r., umorzył postępowanie w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu.

Sąd ten ustalił między innymi, że powódki są współwłaścicielkami po ½ części nieruchomości opisanej w pozwie, która została wywłaszczona w 1954 r. na rzecz Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej. Orzeczenie o wywłaszczeniu zostało uchylone w 1996 r. Przez cały czas nieruchomość była w posiadaniu i użytkowaniu Wojewódzkiej Stacji Sanitarno- Epidemiologicznej. Wyrokiem sądowym z dnia 6 marca 2009 r. nakazano wydanie nieruchomości powódkom. W czasie wieloletniego użytkowania strona pozwana poczyniła na nieruchomości nakłady na budowę i remont budynków oraz dokonanie przyłącza gazowego i wodociągowego, które wyceniła za okres ostatnich 10 lat na kwotę 600 000 zł. Dnia 22 czerwca 2009 r. powódki zawarły z Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną umowę najmu nieruchomości za kwotę czynszu po 3 900 zł. na rzecz każdej z nich. Za okres dochodzony pozwem mogły uzyskać tytułem czynszu kwotę 735 881 zł.

Sąd Okręgowy stwierdził, że od 1996 r. pozwany korzystał z nieruchomości bez tytułu prawnego i będąc samoistnym posiadaczem w złej wierze obowiązany jest na podstawie art. 224 § 2 i art. 225 k.c. do wynagrodzenia za korzystanie z rzeczy w wysokości wskazanej przez biegłego. Ponieważ wynagrodzenie to wyliczone zostało jako równowartość czynszu, jaki powódki mogłyby otrzymać

za wynajmowanie nieruchomości niezabudowanej, nie było, zdaniem Sądu Okręgowego, potrzeby uwzględniania zarzutu potrącenia z tytułu nakładów poczynionych przez pozwanego ani z tytułu wzrostu czynszu najmu budynków przez niego wybudowanych. Poza tym Sąd Okręgowy stwierdził, że zgodnie z art. 229 k.c. pozwany mógłby żądać zwrotu nakładów z chwilą wydania rzeczy, a ponieważ do chwili obecnej posiada przedmiotową nieruchomość, sam korzysta z poczynionych przez siebie nakładów.

W wyniku apelacji strony pozwanej Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 27 września 2012 r. uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd drugiej instancji uznał za skuteczne zarzuty apelacji wskazujące na uchylenie się Sądu Okręgowego od rozpoznania zgłoszonego przez pozwanego zarzutu potrącenia stwierdzając, że wynikało to z błędnego przyjęcia, iż nie doszło do zwrotu powódkom przedmiotowej nieruchomości. Powołując się na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 22 lipca 2005 r. III CZP 47/05 (OSNC 2006/6/100) stwierdził, że zwrot rzeczy w rozumieniu art. 229 § 1 k.c. może nastąpić także w sposób przewidziany w art. 349 k.c., a zatem w rozpoznawanej sprawie należy uznać, że najpóźniej w dacie zawarcia umowy najmu przedmiotowej nieruchomości, tj. w dniu 22 czerwca 2009 r. doszło do zwrotu powódkom nieruchomości i od tej chwili posiadanie jej przez stronę pozwaną, choć reprezentowaną przez inne statio fisci Skarbu Państwa, zyskało podstawę prawną. Stronie pozwanej zatem, co do zasady przysługiwało roszczenie o zwrot nakładów, nierozpoznane przez Sąd pierwszej instancji.

Sąd Apelacyjny nie podzielił też stanowiska Sądu Okręgowego, że nie było potrzeby uwzględniania zarzutu potrącenia ponieważ powódki domagały się wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości niezabudowanej. Stwierdził, że zakres zgłoszonych przez nie roszczeń w sytuacji, gdy nieruchomość została im zwrócona, nie ma wpływu na uprawnienia posiadacza nieruchomości do żądania zwrotu nakładów na podstawie art. 226-227 k.c.

Sąd Apelacyjny, powołując się na stanowisko Sądu Najwyższego zajęte między innymi w wyrokach z dnia 23 października 2003 r. V CK 387/02, z dnia 22 stycznia 2003 r. II CKN 1103/00 i z dnia 14 kwietnia 1999 r. (niepubl.) stwierdził również, że Sąd pierwszej instancji miał obowiązek z urzędu ustalić, które statio fisci Skarbu Państwa było w rzeczywistości samoistnym posiadaczem przedmiotowej nieruchomości, czego nie uczynił, a w konsekwencji nie ustalił, która jednostka organizacyjna powinna reprezentować pozwany Skarb Państwa w sprawie, co budzi wątpliwości. Wskazał na okoliczności, które wątpliwości te wywołują i stwierdził, że konieczne jest poczynienie w tym przedmiocie określonych ustaleń i dokonanie na gruncie ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (jedn. tekst: Dz. U. z 2011 r., Nr 212, poz. 1263, ze zm.) oceny, która jednostka organizacyjna Państwowej Inspekcji Sanitarnej powinna w sprawie reprezentować pozwany Skarb Państwa. Sąd Apelacyjny wskazał, że zgodnie z art. 17c ust.1 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o zasadach wykonywania uprawnień przysługujących Skarbowi Państwa (Dz. U. Nr 106, poz. 493 ze zm.- dalej: „ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r.”), potrącenie z wierzytelności Skarbu Państwa przysługującej danemu podmiotowi reprezentującemu Skarb Państwa może być dokonane, jeżeli potrącana wierzytelność wzajemna przysługuje wobec tego samego podmiotu reprezentującego Skarb Państwa, a zatem zarzut potrącenia mógłby być w sprawie uwzględniony jedynie w sytuacji, gdyby wierzytelność z tytułu wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z nieruchomości przysługiwała powódkom wobec tej samej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, która dokonała i zgłasza do potrącenia nakłady.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania.

W zażaleniu na powyższe rozstrzygnięcie powódki zarzuciły naruszenie przepisów postępowania: art. 386 § 4 i art. 382 k.p.c. przez uznanie, że Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy lub, że wydanie wyroku wymagało przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, choć materiał zebrany przez Sąd Okręgowy pozwalał na wydanie merytorycznego wyroku przez Sąd odwoławczy; art. 162 k.p.c. przez dopuszczenie prowadzenia postępowania dowodowego dotyczącego zarzutu potrącenia, mimo że strona pozwana nie

zgłosiła zastrzeżenia po oddaleniu przez Sąd pierwszej instancji jej wniosków dowodowych w tym przedmiocie oraz art. 381 k.p.c. przez nie pominięcie nowych faktów związanych z kwestią właściwej reprezentacji Skarbu Państwa zgłoszonych przez stronę pozwaną dopiero w apelacji, a także naruszenie prawa materialnego przez niezastosowanie art. 225 i art. 226 § 2 k.c. Wniosły o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie go do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy stwierdzić, że wprowadzona z dniem 3 maja 2012 r w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. nowa, nieznana dotychczas procedurze cywilnej instytucja zażalenia do Sądu Najwyższego na orzeczenie kasatoryjne Sądu drugiej instancji służyć ma skontrolowaniu, czy orzeczenie to, które w obowiązującym systemie apelacji pełnej, powinno być wyjątkiem od zasady merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy przez Sąd drugiej instancji, zostało wydane prawidłowo i oparte na jednej z wymienionych w art. 386 § 2 i § 4 k.p.c. podstaw kasatoryjnych., którymi są: nieważność postępowania przed sądem pierwszej instancji, nierozpoznanie przez ten sąd istoty sprawy oraz sytuacja, gdy wydanie wyroku przez sąd drugiej instancji wymagałoby przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 7 listopada 2012 r. IV CZ 147/12 (OSNC z 2013 r., nr 3, poz. 41), przedmiotem badania Sądu Najwyższego przy rozpoznawaniu zażalenia na uchylenie wyroku jest jedynie istnienie formalnych, procesowych podstaw wydania przez Sąd drugiej instancji wyroku kasatoryjnego zamiast merytorycznego zakończenia sprawy. Tak określony zakres kontroli nie obejmuje ani oceny zasadności roszczeń ani merytorycznego badania stanowiska prawnego Sądu drugiej instancji, gdyż zażalenie przewidziane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. nie jest środkiem prawnym służącym kontroli materialnoprawnej podstawy wyroku ani zasad postępowania. Jest ono skierowane jedynie przeciwko uchyleniu wyroku i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania, a więc ocenie może być poddany jedynie ewentualny błąd sądu odwoławczego przy kwalifikowaniu określonej sytuacji procesowej jako odpowiadającej powołanej podstawie orzeczenia kasatoryjnego.

Z tych względów w rozpoznawanej sprawie poza oceną Sądu Najwyższego pozostają zarzuty zażalenia oparte na podstawie naruszenia przepisów prawa materialnego: art. 225 i art. 226 § 2 k.c., jak również procesowe zarzuty naruszenia art. 162 k.p.c. i art. 381 k.p.c., jako wykraczające poza zakres kognicji Sądu Najwyższego przy rozpoznawaniu zażalenia przewidzianego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c.

Podstawą wydania przez Sąd Apelacyjny orzeczenia kasatoryjnego był art. 386 § 4 k.p.c., który przewiduje dwie przyczyny uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji: gdy sąd ten nie rozpoznał istoty sprawy i gdy wydanie przez sąd drugiej instancji orzeczenia merytorycznego wymagałoby przeprowadzenia przez ten sąd postępowania dowodowego w całości. Choć Sąd Apelacyjny nie wskazał, która z tych przesłanek stanowiła podstawę uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji, uchybienie to nie uniemożliwia oceny zasadności zaskarżonego orzeczenia, gdyż ze wskazanych przez Sąd okolicznościach wynika, że chodzi o nierozpoznanie przez Sąd Okręgowy istoty sprawy.

Jak wielokrotnie wskazywał Sąd Najwyższy, nierozpoznanie istoty sprawy przez sąd pierwszej instancji zachodzi wtedy, gdy sąd ten, w wyniku stwierdzenia istnienia przesłanki unicestwiającej roszczenie pozwu lub żądanie zgłoszone w zarzucie przez pozwanego, nie rozpoznał merytorycznie sprawy, a więc nie zbadał podstawy merytorycznej dochodzonego roszczenia lub zarzutu pozwanego (porównaj między innymi orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 2006 r. V CSK 140/06, z dnia 7 maja 2009 r. I CSK 513/09, z dnia 6 września 2011 r. I UK 70/11 i z dnia 9 listopada 2012 r. IV CZ 156/12, niepubl.). W szczególności - jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 września 1998 r. II CKN 897/97 (OSNC 1999/1/22) – nierozpoznanie istoty sprawy oznacza zaniechanie przez sąd pierwszej instancji zbadania materialnej podstawy żądania pozwu albo pominięcie merytorycznych zarzutów pozwanego.

Nie ulega wątpliwości, że w rozpoznawanej sprawie Sąd pierwszej instancji pominął merytoryczny zarzut potrącenia zgłoszony przez stronę pozwaną i nie rozpoznał go w ogóle uznając, że jest on niedopuszczalny wobec tego, iż nie nastąpił zwrot przedmiotowej nieruchomości. Nie doszło więc do rozpoznania istoty sprawy przed Sądem pierwszej instancji, bowiem uwzględnienie tego zarzutu

mogło zniweczyć roszczenie powódek w wyniku wzajemnego umorzenia wierzytelności zgłoszonych w sprawie przez obie strony. Zakwestionowanie przez Sąd Apelacyjny poglądu Sądu pierwszej instancji o niedopuszczalności potrącenia i stwierdzenie dopuszczalności zgłoszenia przez stronę pozwaną tego zarzutu uzasadniało więc uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, gdyż w konsekwencji niedokonania merytorycznej oceny zarzutu potrącenia nie doszło do rozpoznania istoty sprawy, a merytoryczna ocena tego zarzutu wymagałoby przeprowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego w całości.

Nierozpoznanie przez Sąd pierwszej instancji zarzutu potrącenia było wystarczającą przyczyną, uzasadniającą uchylenie wyroku tego Sądu przez Sąd drugiej instancji, a zatem podniesiony w zażaleniu zarzut naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. należy uznać za nieuzasadniony.

Natomiast rozważając kwestię ustalenia właściwej reprezentacji pozwanego Skarbu Państwa, wskazaną jako druga przyczyna uchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji trzeba stwierdzić, że obowiązek ustalenia właściwej reprezentacji pozwanego Skarbu Państwa spoczywa na sądach obu instancji i, jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 kwietnia 1999 r. III CKN 1239/98 (OSNC 1999/11/191), do nieważności postępowania z przyczyn określonych w art. 379 pkt 2 k.p.c. mogłoby ewentualnie dojść tylko w przypadku, gdyby przed sądem pierwszej instancji Skarb Państwa był reprezentowany przez jednostkę organizacyjną zupełnie nie mającą żadnego związku z dochodzonym roszczeniem. W innych przypadkach Sąd drugiej instancji może sam zawiadomić o toczącym się procesie pozostałe jednostki organizacyjne Skarbu Państwa, z których działaniem łączy się dochodzone roszczenie, umożliwiając im udział w sprawie.

Jednakże w rozpoznawanej sprawie kwestia właściwej reprezentacji Skarbu Państwa ma przesądzające znaczenie dla oceny skuteczności zarzutu potrącenia, bowiem, jak wielokrotnie wskazywał Sąd Najwyższy, ze względu na wielość państwowych jednostek organizacyjnych należy przyjąć zasadę, że przesłanka wzajemności przewidziana w art. 498 § 1 k.c. jest spełniona wtedy, gdy obie wierzytelności, tj. wierzytelność wobec Skarbu Państwa i wierzytelność Skarbu

Państwa, są związane z tą samą państwową jednostką organizacyjną (porównaj między innymi uchwałę z dnia 1 czerwca 1994 r. II UZP 32/93, OSNP 1994/7-8/150 oraz wyroki z dnia 12 października 2000 r. IV CKN 144/00, OSNC 2001/4/60 i z dnia 23 października 2003 r. V CK 387/02, OSNC 2004/12/196). Ta sama zasada przewidziana jest w powołanym przez Sąd Apelacyjny art. 17c ust.1 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. Z tego względu w przedmiotowej sprawie rozpoznanie jej istoty, do której należało rozpoznanie także zarzutu potrącenia, wymagało ustalenia właściwej reprezentacji Skarbu Państwa, a zatem w tych konkretnych okolicznościach zaniechanie ustalenia tego przez Sąd pierwszej instancji stanowiło nierozpoznanie istoty sprawy, w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c.

Biorąc wszystko to pod uwagę Sąd Najwyższy na podstawie 398¹⁴ w zw. z art. 394¹ § 3 i art. 394¹ § 1¹ k.p.c. oddalił zażalenie.